

EGY FELMÉRÉS EREDMÉNYE

Műszaki eszközök a felsőoktatási és közművelődési könyvtárakban

SZABÓ LÁSZLÓ

Bevezető

A könyvtári munka eredményességét nagy mértékben meghatározzák a tárgyi feltételek. Közöttük is fontos helyet foglalnak el a műszaki eszközök. Mindinkább előtérbe kerül a könyvtárfejlesztés kapcsán a tervszerű gépesítés, olyan új eszközök és berendezések alkalmazása, amelyek újfajta szolgáltatásokat vagy a már meglévők korszerűsítését teszik lehetővé. Mindazok számára, akik könyvtárgépesítéssel foglalkoznak, nem érdektelen, hogy milyen műszaki eszközállomány van a könyvtárak birtokában. Ennek megismerését szolgálta a Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1979-ben történt felmérése a felsőoktatási és a közművelődési könyvtári hálózatokban.

A felmérés és a feldolgozás módszere

A felmérésben önkéntesen részt vevő könyvtárak adatlapot töltöttek ki minden egyes berendezésről és műszaki eszközről. A berendezés/eszköz pontos megnevezésén kívül bekértük a típusra, a gyártóra, a beszerzés évére és a műszaki állapotra vonatkozó adatokat. Továbbá tájékoztatást kértünk a könyvtár középtávú gépesítési tervéről, ennek hiányában a gépesítési elképzelésekről. Az adatlapok kitöltését megkönnyítette a könyvtárban alkalmazható műszaki eszközök és berendezések jegyzéke, amelyet minden könyvtár megkapott.

Értékelhető adatokat végül 11 egyetemi, 22 főiskolai, 14 „A” típusú (megyei) és 57 „B” típusú közművelődési könyvtártól kaptunk.

Az adatok feldolgozása könyvtártípusonként történt, és négy területre terjedt ki.

– *Az eszközállomány számszerű vizsgálata eszköztípusonként.* Miután az adatfelvétel külön-külön történt minden egyes berendezésre, illetve eszközre, a mennyiségi számbavételnek is ez volt az alapja. Arra a kérdésre kerestük a választ, hogy átlagosan mennyi eszközzel rendelkeznek az egyes könyvtártípusokban.

– *A berendezések és eszközök életkorának vizsgálata eszköztípusonként.* A beszerzési évből megállapított életkor jellemző középértéke kétféle módszer segítségével is meghatározható. A szélső értékek figyelembevételével számított súlyozott számtani átlag, az „átlagos életkor” azt mutatja meg, hogy hány éves berendezés tekinthető jellemzőnek egy-egy könyvtár-, illetve eszköztípusban. Az életkor alapján készített gyakorisági sor

helyzeti középértéke, a módusz viszont arra az évre utal, amelyben a legtöbb berendezést vásárolták a könyvtárak. A módusz figyelmen kívül hagyja a szélső értékeket.

– *A műszaki állapot vizsgálata eszköztípusonként.* A könyvtárak minden egyes berendezés/eszköz műszaki állapotát az adatlapon szereplő „A berendezés/eszköz állaga: kifogástalan, ritkán javítandó, gyakran javítandó, selejtezendő” megfelelő aláhúzásával jelölték. Miután nem határoztuk meg azt a mértéket, ameddig egy berendezés kifogástalannak, ritkán javítandónak stb. minősül, a válaszokban sok a szubjektív megítélés. Ha objektív mércékkel mérve az egyforma válaszok között kimutathatók is a különbségek, a válasznak ezt a formáját árnyaltabbnak kell feltételeznünk, mint bármilyen objektív mércét, mivel figyelembe veszi a javítások gyakoriságán túl a kihasználtság mértékét, a kezelő személyzet gyakorlottságát stb. is. A műszaki állapotra vonatkozó adatok feldolgozása során a „kifogástalan” minősítés 3, a „ritkán javítandó” 2, a „gyakran javítandó” 1 és a „selejtezendő” 0 pontszámot kapott. Bár minden egyes berendezés/eszköz műszaki állapotát egy egész szám jelöli, a súlyozott számtani átlaggal számított „átlagos műszaki állapot” értékeiben a tizedestörtek is értelmezhetők.

– *A műszaki romlás mértékének vizsgálata eszköztípusonként.* A műszaki állapot és a beszerzési év összevetésével számszerűsíthető a műszaki romlás mértéke az egyazon évben vásárolt berendezések és eszközök átlagos műszaki állapotának kiszámításával. Elsősorban az elhasználódás üteme lehet jellemző egy-egy könyvtár-, illetve eszköztípusra.

A könyvtárban előforduló berendezéseket és eszközöket rendeltetésük alapján hat csoportba szoktuk sorolni. Ezek: a számítástechnikai eszközök és berendezések, az audio-vizuális eszközök és berendezések és tartozékaik, a reprográfiai berendezések és eszközök, a kötetészeti berendezések és eszközök, a foto- és mikrofilmtechnikai eszközök, berendezések és tartozékaik, valamint a szervezéstechnikai eszközök (ide soroljuk a tárolóeszközöket, a dokumentumszállító eszközöket, a kézi lyukkártyatechnikai berendezéseket, a cím-, címkeíró, feliratozó és postatechnikai berendezéseket, a villanyírógépeket és íróautomatákat, az irodaszervezési eszközöket és végül a távközlési berendezéseket). A feldolgozás során ezeket az eszköztípusokat különböztettük meg.

Miután a felmérés során nem vizsgáltuk, nem tudunk még megközelítő adatokat sem mondani a berendezések kihasználtságának mértékéről, a beszerzési és javítási gondokról, a kezelőszemélyzet szakképzettségéről. A felmérés egy adott időpont állapotát rögzíti, vagyis csak azokról a berendezésekről és eszközökről kaptunk adatokat, amelyek a felmérés időpontjában a könyvtár állományában voltak. Semmilyen információnk nincs a vásárolt, de a vizsgálat időpontjáig az állományból már „leírt” berendezésekről.

Az eszközállomány szám szerinti vizsgálata

A különböző típusú könyvtárakban található eszközállomány szám szerint nagy eltéréseket mutat, de egyazon könyvtártípuson belül is nagyok a különbségek. Az egy könyvtárra eső berendezések és eszközök száma is jól mutatja ezt (1. táblázat). A vizsgált négy könyvtártípus közül a főiskolai könyvtárakban kiugróan alacsony az állományban lévő műszaki eszközök száma, míg a megyei könyvtárak rendelkeznek átlagosan a leg-

1. táblázat

Az egy könyvtárra eső berendezések és eszközök száma (kerekítve) könyvtár- és eszköztípusonként:

Könyvtár-típus	AV eszközök	Reprográfiai berendezések	Kötészet-berendezések	Foto- és mikrofilmtechnikai eszközök	Szervezés-technikai eszközök	A teljes eszközállomány
Egyetemi könyvtárak	3,0	4,0	3,0	7,0	6,0	23,0
Főiskolai könyvtárak	1,0	0,0	0,0	1,0	1,0	3,0
„A” típusú (megyei) köz-művelődési könyvtárak	29,0	5,0	5,0	4,0	8,0	51,0
„B” típusú közművelődési könyvtárak	25,0	1,0	0,0	2,0	1,0	29,0

nagyobb eszközállománnyal. A táblázatból kiolvasható az egyes könyvtártípusok eszköz-állományának összetétele is. Ezek szerint az egyetemi könyvtárakban a foto- és mikrofilmtechnikai, valamint a szervezéstechnikai eszközök teszik ki az állomány nagyobbik részét. A főiskolai könyvtárakban csak elvétve találunk reprográfiai és kötészeti berendezéseket, és a többi eszköztípusból is csak igen kevéssel rendelkeznek. A közművelődési könyvtárakban legtöbb az audio-vizuális eszközökből van. A megyei könyvtárakban jelentős még a szervezéstechnikai eszközállomány. A „B” típusú könyvtárakban viszont az audio-vizuális berendezéseken kívül más nemigen található, kötészeti berendezésük pedig egyáltalán nincs. Az eszközállományok eltérő összetétele sajátosan tükrözi az eltérő könyvtári funkciókat. A felsőoktatási könyvtárak nem önálló intézmények, az egyetem, illetve a főiskola szervezeti keretén belül működnek. Általában lehetőségük van arra, hogy az intézmény más egységeinél megtalálható berendezéseket és eszközöket is igénybe vegyék, nem csupán a saját állományukban lévőket. Ugyanakkor a könyvtárak mentesülnek olyan feladatoktól, amelyeket a közművelődési könyvtáraknak el kell látniuk – pl. nyelvi laboratórium működtetése, bizonyos nem hagyományos dokumentumok gyűjtése és használatuk biztosítása stb. –, ezeket a feladatokat az oktatási intézmények más szervei látják el. A felmérés azt mutatja, hogy a közművelődési könyvtárakban létrehozták a megfelelő műszaki alapot a képi és a hangzó dokumentumok gyűjtéséből fakadó újfajta szolgáltatásokhoz.

A műszaki eszközállomány nagysága és összetétele nagymértékben a könyvtár nagyságának a függvénye. Nem véletlen, hogy szervezéstechnikai eszközöket elsősorban

az egyetemi és a megyei könyvtárak vásároltak, miután ezek megkönnyítik a nagy állományok kezelését (szállító- és tárolóeszközök, nyilvántartó és visszakereső rendszerek, iroda-technikai eszközök stb.).

A műszaki eszközállomány gyártmánytípus szerinti vizsgálatából az derül ki, hogy a legkülönbözőbb típusú berendezések vannak a könyvtárakban, mégis érvényre jut az az elv, hogy egy-egy könyvtár egységes gyártmánytípusú géppark létrehozására törekszik. Néhány általános megállapítás tehető a gyártmányokkal kapcsolatban. Az audio-vizuális eszközök zöme csehszlovák, NDK és hazai gyártmány, azonban a nagyobb műszaki igényeknek a nyugati termékek felelnek meg. A korszerű reprográfiai berendezések közül a gyorsmásolók kizárólag tőkés országokból származnak, a sokszorosítók nagy része Csehszlovákiából és Lengyelországból. A kötészeti berendezések magyar és szovjet gyártmányok. A foto- és mikrofilmtechnikai eszközök között az NDK termékei egyeduralgolóak. A szervezéstechnikai eszközök egy része egyedi gyártmány.

A berendezések és eszközök életkora

A beszerzési év, illetve az ebből megállapítható életkor fontos információ a gépesítési szakembereknek. A középtávú tervezéshez a berendezések életkorának ismeretében megközelítő pontossággal határozható meg az az időpont, amikor egy-egy eszköztípus nagyobb mértékű felújítása esedékessé válik. Az egyes könyvtár- és eszköztípusra jellemző átlagos életkort mutatja be a 2. táblázat. A legöregebb eszközállomány az egyetemi

2. táblázat

A műszaki eszközök és berendezések átlagos életkora könyvtár- és eszköztípusonként:

Könyvtár-típus	AV eszközök	Reprográfiai berendezések	Kötészeti berendezések	Foto- és mikrofilmtechnikai eszközök	Szervezés-technikai eszközök	A teljes eszközállomány
Egyetemi könyvtárak	7	6	16	8	7	8
Főiskolai könyvtárak	7	4	8	4	3	4
„A” típusú (megyei) köz-művelődési könyvtárak	5	6	9	7	5	6
„B” típusú közművelődési könyvtárak	5	6	5	6	3	4

könyvtárakban, a legfiatalabb a főiskolai és a „B” típusú közművelődési könyvtárakban található. Szembetűnő, hogy mindegyik könyvtártípusban a kötészeti berendezések életkora a legmagasabb (a „B” típusú könyvtárak ilyen szempontból nem tekinthetők mérvadónak, mivel az 57 vizsgált könyvtár közül mindössze kettő rendelkezik egy-egy kötészeti géppel). Mind az „A”, mind a „B” típusú könyvtárakban az audio-vizuális eszközök átlagos életkora 5 év. Ez összhangban van az AV dokumentumok gyűjtését szorgalmazó központi intézkedések keltével. A szervezéstechnikai eszközök még csak szórványosan vannak a főiskolai és a „B” típusú könyvtárakban. Ezek jelentős részét is az elmúlt néhány évben vásárolták a könyvtárak.

A berendezések és eszközök életkora alapján készített gyakorisági sor (3. táblázat) azt mutatja meg, hogy a különböző könyvtártípusokban hogyan oszlik meg az eszköz-állomány az életkor szerint. A gyakorisági sor módusza azon berendezések és eszközök életkora, amelyből a legtöbb van egy-egy könyvtártípusban. Ezek szerint az egyetemi és a „B” típusú könyvtárakban az 1–3 éves, a főiskolai és a megyei könyvtárakban a 4–6 éves berendezések a leggyakoribbak. A súlyozott számtani átlaggal számított átlagos életkor és a gyakorisági sorból meghatározott helyzeti középérték azért nem esik egybe, mivel ez utóbbi nem veszi figyelembe a szélső értékeket. Minél nagyobb a távolság a számtani átlag és a módusz között, annál nagyobb az életkor szórása.

3. táblázat

Gyakorisági sor a berendezések és eszközök életkora alapján könyvtártípusonként:

Életkor (év)	Egyetemi könyvtárak	Főiskolai könyvtárak	„A” típusú (megyei) közművelődési könyvtárak	„B” típusú közművelődési könyvtárak
1 – 3	73	25	224	755
4 – 6	31	31	279	452
7 – 9	48	4	105	256
10 – 12	35	2	60	80
13 – 15	14	1	25	32
16 – 18	22	1	18	7
19 – 20 felett	25	1	17	9
Módusz	2,5 év	5,0 év	3,5 év	2,5 év

A nagyobb állománnyal és tradícióval rendelkező könyvtáraknak nagyobbak a gépesítési hagyományai is. Ezt látszik alátámasztani a gyakorisági sor is. A főiskolai könyvtárak közül néhánynak adódott lehetősége egy-egy berendezés vásárlására az utóbbi időben és a „B” típusú könyvtárak gépesítésére is csak pár éve került sor.

Az átlagos műszaki állapot

Egy berendezés műszaki állapota a használhatóságon keresztül mérhető. Hogy milyen, azt több tényező befolyásolja, mint pl. a berendezés életkora, a kihasználtság mértéke, a szakszerű kezelés, a rendszeres karbantartás. A műszaki eszközök és berendezések átlagos műszaki állapotának (4. táblázat) vizsgálatára az átlagos életkor tükrében

4. táblázat

A műszaki eszközök és berendezések átlagos műszaki állapotának mérőszáma könyvtár- és eszköztípusonként:

Könyvtár-típus	AV eszközök	Reprográfiai berendezések	Kötészet-berendezések	Szervezés-technikai eszközök	Foto- és mikrofilm-technikai eszközök	A teljes eszközlománny
Egyetemi könyvtárak	1,95	1,77	2,20	2,48	2,47	2,20
Főiskolai könyvtárak	1,50	2,08	3,00	2,54	2,50	2,32
„A” típusú (megyei) köz-művelődési könyvtárak	2,35	1,77	2,17	2,61	2,64	2,33
„B” típusú közművelődési könyvtárak	2,38	1,97	2,50	2,78	2,81	2,41

van mód. Ezek szerint minden könyvtártípusban a reprográfiai berendezések műszaki állaga a legrosszabb és a főiskolai könyvtárak kivételével nem éri el a „ritkán javítandó” minősítést. Annak ellenére, hogy a kötet-berendezések átlagos életkora magas, műszaki állapotuk átlagos szintű. A foto- és mikrofilmtechnikai eszközök minden könyvtártípusban a legkiválóbb berendezések közé tartoznak. Az azonos átlagos életkorú eszköztípusok műszaki állapota néhol jelentősen eltér az egyes könyvtártípusok között. Az átlagos életkor és az átlagos műszaki állapot közötti kapcsolatra utal az 5. táblázat. Az egyes értékek a műszaki romlás (amelyet a kifogástalan minősítést jelentő 3,00 és az

5. táblázat

Az átlagos műszaki romlás mértéke egyik évről a másikra könyvtár- és eszköztípusonként:

Könyvtár-típus	AV eszközök	Reprográfiai berendezések	Kötészet-berendezések	Foto- és mikrofilmtechnikai eszközök	Szervezés-technikai eszközök	A teljes eszközlomány
Könyvtár-típus	0,175	0,246	0,053	0,074	0,088	0,114
Főiskolai könyvtárak	0,200	0,307	0,000	0,153	0,250	0,227
„A” típusú (megyei) köz-művelődési könyvtárak	0,176	0,246	0,104	0,065	0,090	0,134
„B” típusú közművelődési könyvtárak	0,155	0,184	0,125	0,044	0,095	0,197

átlagos műszaki állapot különbsége ad meg) és az átlagos életkor hányadosa. Azt mutatja meg, hogy mekkora volt az átlagos műszaki romlás egyik évről a másikra. Ezek szerint legrosszabb a helyzet a főiskolai könyvtárakban, viszont az egyetemi könyvtárak eszköz-állományának műszaki állapota a legjobb a berendezések életkorához viszonyítva. Eszköztípusonként vizsgálva az alábbiak állapíthatók meg. Nagy mértékben csökkent a reprográfiai berendezések műszaki állaga. Ugyancsak jelentős az audio-vizuális eszközök műszaki állapotának a romlása. Legkevésbé a foto- és mikrofilmtechnikai eszközök, valamint a szervezés-technikai eszközök használódtak el.

Az egyes eszköztípusok között az elhasználódás üteme különböző. Ennek objektív okai is vannak, hiszen a meghibásodási lehetőség nem egyforma. Vannak olyan berendezések, amelyek kezelése szakértelmet igényel, másoké nem. A reprográfiai berendezések gyors elhasználódásában szerepet játszik az a tény is, hogy ezek a berendezések kivétel nélkül bonyolult szerkezetek, számos lehetséges hibaforrással. Ugyanakkor a könyvtárakban található kötészet-berendezések nagyobbik része egyszerű, mechanikus működésű gép, ahol az élettartamot leginkább az anyagkopás határozza meg.

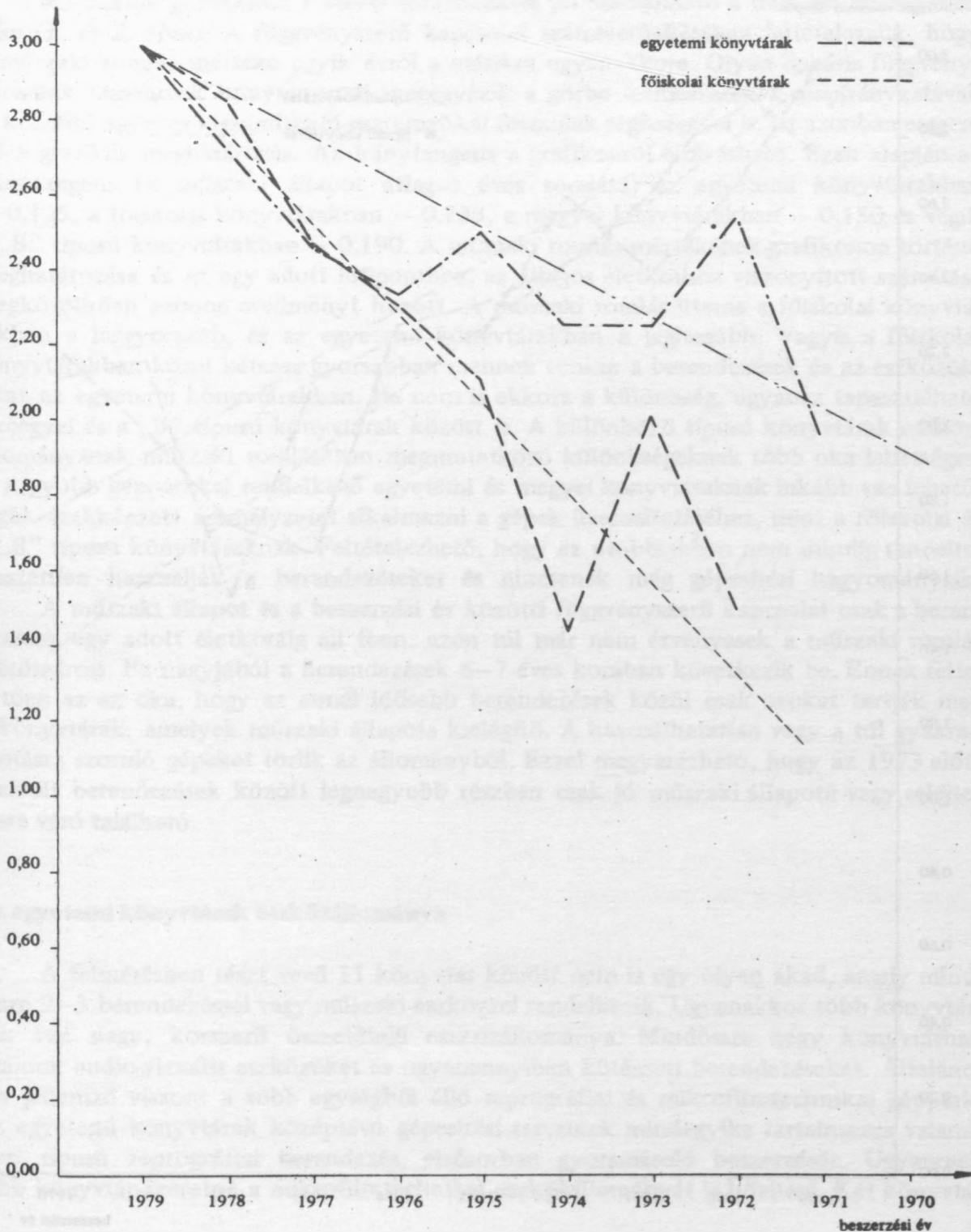
A műszaki romlás mértéke

Vizsgáljuk meg, van-e függvényszerű kapcsolat, és ha igen, akkor milyen természetű, a beszerzési év és a műszaki állapot között. Az előbbieken a műszaki romlás mértékét

1. ábra

Az egyetemi és a főiskolai könyvtárak eszközállományának műszaki romlása a beszerzési év szerint:

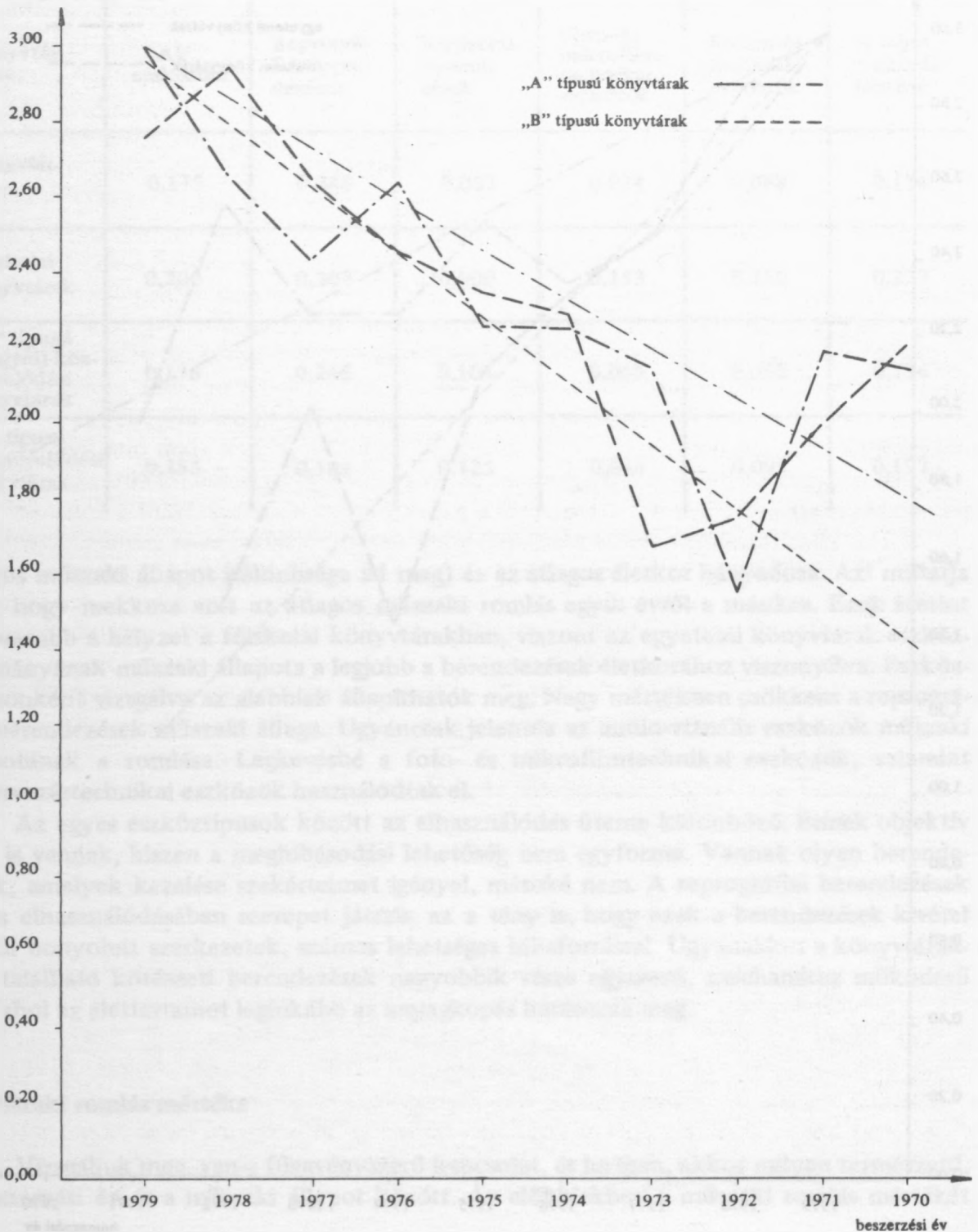
Átlagos műszaki állapot

2. ábra

Az „A” típusú (megyei) és a „B” típusú közművelődési könyvtárak eszközállományának műszaki romlása a beszerzési év szerint:

Átlagos műszaki állapot

egy adott időpontra, az átlagos életkorra vonatkoztatva vizsgáltuk. Most azt nézzük meg, hogy milyen az átlagos műszaki állapota az egyazon évben állományba vett berendezéseknek, és hogyan alakul ez az életkor növekedésével.

Az adatok grafikonon történő ábrázolásával jól szemlélhető a műszaki romlás mértéke (1. és 2. ábra). A függvényszerű kapcsolat számszerűsítéséhez feltételezzük, hogy a műszaki romlás mértéke egyik évről a másikra ugyanakkora. Olyan lineáris függvényt keresünk, amelynek iránytangense megegyezik a görbe természetének alapirányzatával. A közelítő egyenes kiszámítható matematikai formulák segítségével is, itt azonban elegendő a grafikus meghatározás. Az iránytangens a grafikonról leolvasható. Ezek alapján az iránytangens (a műszaki állapot átlagos éves romlása) az egyetemi könyvtárakban – 0,125, a főiskolai könyvtárakban – 0,233, a megyei könyvtárakban – 0,150, és végül a „B” típusú könyvtárakban – 0,190. A műszaki romlás mértékének grafikonon történő meghatározása és az egy adott időponthoz, az átlagos életkorhoz viszonyított számítása megközelítően azonos eredményt hozott. A műszaki romlás üteme a főiskolai könyvtárakban a leggyorsabb, és az egyetemi könyvtárakban a leglassúbb. Vagyis a főiskolai könyvtárakban közel kétszer gyorsabban mennek tönkre a berendezések és az eszközök, mint az egyetemi könyvtárakban. Ha nem is ekkora a különbség, ugyanez tapasztalható a megyei és a „B” típusú könyvtárak között is. A különböző típusú könyvtárak eszközállományának műszaki romlásában megmutatkozó különbségeknek több oka lehetséges. A nagyobb gépparkkal rendelkező egyetemi és megyei könyvtáraknak inkább van lehetőségük szakképzett személyzetet alkalmazni a gépek üzemeltetéséhez, mint a főiskolai és a „B” típusú könyvtáraknak. Feltételezhető, hogy ez utóbbiakban nem mindig rendeltetésszerűen használják a berendezéseket és nincsenek még gépesítési hagyományaik.

A műszaki állapot és a beszerzési év közötti függvényszerű kapcsolat csak a berendezések egy adott életkoráig áll fenn, azon túl már nem érvényesek a műszaki romlás mérőszámai. Ez nagyjából a berendezések 6–7 éves korában következik be. Ennek feltehetően az az oka, hogy az ennél idősebb berendezések közül csak azokat tartják meg a könyvtárak, amelyek műszaki állapota kielégítő. A használhatatlan vagy a túl gyakran javításra szoruló gépeket törlik az állományból. Ezzel magyarázható, hogy az 1973 előtt vásárolt berendezések között legnagyobb részben csak jó műszaki állapotú vagy selejtezésre váró található.

Az egyetemi könyvtárak eszközállománya

A felmérésben részt vevő 11 könyvtár között nem is egy olyan akad, amely mindössze 2–3 berendezéssel vagy műszaki eszközzel rendelkezik. Ugyanakkor több könyvtárnak van nagy, korszerű összetételű eszközállománya. Mindössze négy könyvtárban találunk audio-vizuális eszközöket és ugyanennyiben kötetzeti berendezéseket. Általánosan jellemző viszont a több egységből álló reprográfiai és mikrofilmtechnikai géppark. Az egyetemi könyvtárak középtávú gépesítési terveinek mindegyike tartalmazza valamilyen típusú reprográfiai berendezés, elsősorban gyorsmásoló beszerzését. Ugyancsak több könyvtár szeretné a mikrofilmtechnikai eszközállományát is bővíteni. Két könyvtár

kötészetű berendezés, 5 szervezéstechnikai eszköz vásárlását tervezi. Egyetlen könyvtár sem kíván audio-vizuális eszközt beszerezni az elkövetkezendő öt évben.

A tervekben szereplő berendezések, illetve eszközök egy része a meglévő állomány „frissítését” szolgálja, illetve a kapacitást bővíti. Más része viszont olyan új berendezés, amely ezidáig nincs a könyvtárnak (néhány példa erre: kardex, teherlift, mikrofilm-visszagyújtó berendezés).

A szerényen megfogalmazott tervek és elképzelések azt mutatják, hogy egy-egy tervidőszakban nincsenek túl nagy lehetőségek az eszközállomány fejlesztésére. Nagyobb mértékű korszerűsítésre és fejlesztésre általában akkor nyílik lehetőség, ha tervbe veszik az egész könyvtár rekonstrukcióját.

A főiskolai könyvtárak eszközállománya

A 22 főiskolai könyvtár közül öt semmilyen műszaki eszközzel nem rendelkezett a felmérés időpontjában; és mindössze egy könyvtárnak van 10 egységnél nagyobb eszközállománya. Leginkább egy mikrofilmolvasó készülékkel rendelkeznek a könyvtárak. Öt könyvtárnak van legalább egy audio-vizuális eszköze, hatnak valamilyen reprográfiai berendezése. Két könyvtár eszközállományában kötészeti berendezéseket is találunk. A szervezéstechnikai eszközállomány nagy részét a villanyírógépek teszik ki, egy helyen találunk kardexet, illetve fénylyukkártyás rendszert.

10 könyvtár nem tervezi az eszközállomány fejlesztését az 1980–85 közötti időszakban. 10 könyvtár gyorsmásoló vagy más reprográfiai berendezést kíván vásárolni, kettő szervezéstechnikai eszközt. Egy-két kivételtől eltekintve a tervekben mindössze egy műszaki eszköz beszerzése szerepel. Több könyvtár is jelezte fejlesztési tervével kapcsolatosan, hogy a fenntartó intézmény lehetőséget biztosít a nem könyvtári berendezések használatára, elsősorban a foto- és mikrofilmlaboratórium és a gyorsmásoló igénybevétele, ezért nem szerepeltetik ezek vásárlását a tervükben.

Általánosan megállapítható, hogy a főiskolai könyvtárak kis eszközállománnyal rendelkeznek és minimálisak a műszaki fejlesztési lehetőségek. Elgondolkoztató, hogy a könyvtárak legnagyobb része gyorsmásoló berendezés beszerzését tervezi.

A megyei könyvtárak eszközállománya

A megyei könyvtárak 74 százaléka vett részt a felmérésben. Általános tapasztalat, amit ez a vizsgálat is bizonyít, hogy nagyobb vagy kisebb mértékben, korszerűen vagy kevésbé, de kivétel nélkül jelentős eszközállománnyal rendelkeznek ezek a könyvtárak, s különösen akkor igaz ez, ha a vizsgálatba bevont többi könyvtártípushoz hasonlítjuk. Természetes, hogy egy-egy könyvtár az átlagosnál nagyobb és korszerűbb gépparkkal bír, és van, amelyik lemaradt a gépesítésben.

Új épületbe költözik, és ezzel egyidőben műszaki felszerelését is megújítja, kiegészíti a könyvtárak egy része. A középtávú fejlesztési tervek, elképzelések kapcsán a könyv-

tárak inkább az igényeiket, mint a lehetőségeiket jelezték. Ezek szerint az audio-vizuális eszközállomány fejlesztését öt könyvtár irányozta elő. Három könyvtár pedig új zenei stúdiót szeretne. A reprográfiai géppark felújítását, kiegészítését majd minden könyvtár tervbe vette. Ezek közül 6 könyvtár céduลาสzoszorítót, 7 pedig gyorsmásolót kíván beszerezni a VI. ötéves tervidőszak során. A könyvtárak egy része egy-egy eszközzel szeretné bővíteni kötészeti gépparkját is. A mikrofilmtechnikai eszközök közül mikrofilm előállítására alkalmas berendezés vásárlását 4, egyéb fotolaboratóriumi felszerelését 6 könyvtár tervezi. A szervezéstechnikai eszközökön belül telexet 4, villanyírógépet, speciális írógépet 5, tárolóeszközt 3 könyvtár szeretne beszerezni.

A „B” típusú könyvtárak eszközállománya

A válaszoló 57 könyvtár közül kettőben semmilyen műszaki felszerelés nincs. A fennmaradó 55 könyvtár mindegyikében találunk audio-vizuális eszközt, ugyanakkor reprográfiai berendezést csak 21-ben (a könyvtárak 36 százaléka), kötészeti berendezést 2-ben, foto- és mikrofilmtechnikai eszközt 39-ben (68 százalék) és szervezéstechnikai eszközt 17-ben (30 százalék).

13 könyvtár az audio-vizuális eszközökön kívül semmilyen más műszaki eszközzel nem rendelkezik, s 31 könyvtár legfeljebb további hárommal. Ez teszi ki a könyvtárak 77 százalékát, és a fennmaradó 23 százalékban sem sokkal jobb a helyzet. Ebből az állapotról szeretne kilépni a könyvtárak nagy része. 18 könyvtár nem adta meg középtávú gépesítési tervét, közülük néhány jelezte, hogy semmilyen lehetőségük nincs a műszaki fejlesztésre. 31 könyvtár azonban audio-vizuális eszköz, és ugyanennyi reprográfiai berendezés beszerzését tervezi, részben felújításra, részben állománykiegészítésre. 6 könyvtár kötészeti berendezést, 16 könyvtár foto- és mikrofilmtechnikai eszközt szeretne. Ez utóbbiak leginkább mikrofilmolvasó-készülék, két könyvtár azonban mikrofilm előállítására alkalmas berendezés vásárlását irányozta elő. Szervezéstechnikai eszköz, elsősorban telex, tárolóeszköz, és villanyírógép szerepel 21 könyvtár gépesítési tervében.

Az, hogy mi valósul meg a tervekből és az elképzelésekből, mennyire voltak reálisak a könyvtárak, majd csak öt év múlva derül ki. Annyi azonban most is megállapítható, hogy elsősorban két eszköztípus iránt mutatkozik általános igény. Reprográfiai berendezések, ezen belül is a gyorsmásolók (a közművelődési könyvtárakban a katalóguscéduلاسzoszorítógépek is) beszerzését majd minden könyvtár tervbe vette. A szervezéstechnikai eszközök közül a különböző speciális tárolóeszközök, a kézi információtároló és visszakereső rendszerek és nem utolsósorban a telex sok könyvtár középtávú tervében szerepel. Egyetérttek a könyvtárak igényeivel, amikor gyorsmásolót és szervezéstechnikai eszközt szeretnének. Olyan berendezések ezek, amelyek még a legkisebb könyvtárban is sokoldalúan és gazdaságosan kihasználhatók.

Következtetések

A felsőoktatási és a tanácsi közművelődési könyvtári hálózat eszközállományának felmérése elsődlegesen a jelenlegi helyzet feltérképezését szolgálta, de alapot ad a könyvtárgépesítés további kutatásaihoz.

A felmérés azt bizonyítja, hogy e könyvtári hálózatok gépesítettsége igen alacsony színvonalú, sőt a könyvtárak jelentős részében még a minimális szintet sem éri el. Különösen elgondolkoztató tény ez, ha figyelembe vesszük, hogy hol tart ma a könyvtárgépesítés a fejlett tőkésországokban. Nem a legkorszerűbb technikát és technológiát hiányolom elsősorban – ezeknek még nyomait sem találtuk –, hanem azoknak a berendezéseknek és műszaki eszközöknek a hosszú sorát, amelyek a hagyományos könyvtári üzemben is feltétlenül szükségesek lennének. Általában hiányoznak azok a berendezések és eszközök, amelyek a szolgáltatásbővítést lehetővé tennék. Gyakorlatilag azonban mindenfajta gépesítés végső soron az olvasók kiszolgálásának korszerűsítését, meggyorsítását eredményezi. Ahhoz, hogy előbbre lépés történjen ezen a területen, számos feltételnek kell teljesülnie. A legfontosabbak ezek közül központi feladatok, mint a könyvtári gépesítés elvi irányítása, pénzügyi támogatása, valamint a gépesítési tervek megvalósításához nélkülözhetetlen kereskedelmi megállapodások. Jóllehet közismert – és hivatkozunk is rá eleget – a nehéz gazdasági helyzet, és még az olyan kis beruházások, mint egy-egy könyvtár műszaki eszközállományának felújítása és kiegészítése is pénzügyi korlátok közé szorított, mégsem hiszem, hogy le kellene mondanunk a könyvtárak gépesítéséről. Éppen a rendelkezésre álló pénz szűkös volta sürgeti a központi segítségnyújtást, hogy megvalósítható legyen a folyamatos fejlesztés. Több gondot kell fordítani a jövőben a kisebb könyvtárak gépesítésére, ami nem jelenti azt, hogy a nagy, országos jelentőségű könyvtárak problémáit háttérbe kellene szorítani.

Ebben az évben vizsgáljuk meg az országos szakkönyvtári hálózat eszközállományát, hasznosítva az itt ismertetett felmérés tapasztalatait, kiküszöbölve hibáit és hiányosságait és felhasználva eredményeit. Bízunk abban, hogy a felmérés második szakaszának befejeztével olyan országos helyzetkép lesz a birtokunkban, amely sok, hasznosítható információt ad a könyvtári szakembereknek.

